

Tècnica i tecnologia militar a la Catalunya del segle XVIII

L'hegemonia del fusell

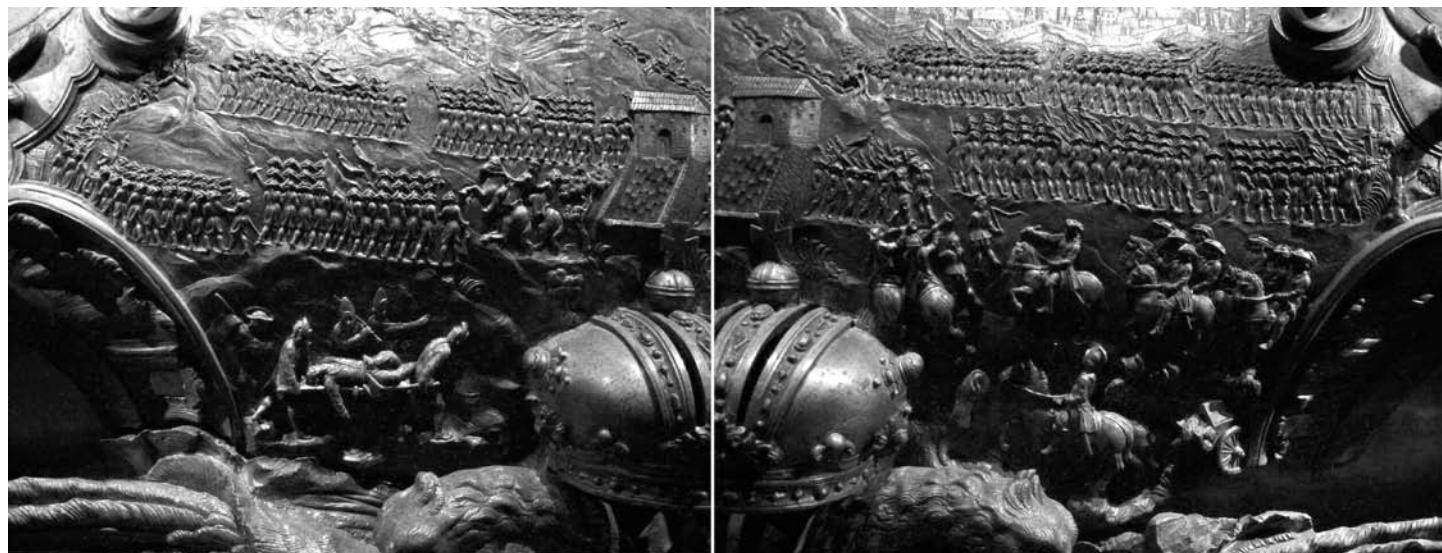
D'ençà el segle XVI, l'arcabús va esdevenir la principal arma de foc portàtil de la infanteria. Al segle següent, l'arcabús es va complementar amb el mosquet, més pesant i amb més abast i potència. La infanteria hegemònica en els exèrcits moderns es va compondre amb nodrides masses de soldats armats amb mosquets, arcabussos i piques. Els piquers, amb llarguíssimes llances, es desplegaven quan atacava la cavalleria, o bé formaven al davant quan la infanteria atacava. Mosqueters i arcabussers disparaven tant en defensa com en atac. Els espanyols van esdevenir mestres en fer rutllar els terços, les pesants formacions d'infanteria d'aquell moment. En aquest període dels segles XVI i XVII, la cavalleria tenia un paper complementari en els combats.

Sepulcre del rei Carles III a Viena. Mostra el rei i les Guàrdies Catalanes a la batalla de Saragossa, l'any 1710.

A finals del segle XVII va aparèixer una nova arma, o més aviat hi va haver una evolució de les ja existents: el fusell. Es tractava d'un mosquet molt més lleuger, i per tant més fàcil de manegar, que d'alguna manera s'inspirava també en les escopetes de caça que tant èxit havien tingut en els entorns civils. El fusell, amb uns 170 cm de llargada i menys de cinc quilos de pes, tenia un ús molt superior al dels mosquets i arcabussos, i mantenia unes prestacions similars o superiors. A més a més, ben aviat va incorporar un pany de sílex, la qual cosa era una novetat important. Fins al moment, els panys militars per subministrar foc a l'arma eren senzills panys de metxa, consistents en un sistema de palanques que en accionar el gallet apropava una metxa encesa a la cassoleta i l'oïda de l'arma, i provocava la ignició de la pólvora de l'interior del canó i expulsava la bala. Aquest sistema tenia molts inconvenients, ja que una ràpida resposta amb arma de

foc exigia disposar d'una metxa sempre encesa, cosa altament incòmoda. Certament que en els segles XVI i XVII es van assajar altres tipus de pany, com ara el de roda, que produïa espurnes en fregar pirites contra una roda de ferro dentada. Però aquests artefactes eren molt difícils de fabricar, i per tant eren cars, i es reservaven per dotar les pistoles de la cavalleria. També hi havia altres sistemes, com el famós pany «miquelet», probablement d'origen català o si més no sistematitzat i estandaritzat a partir de Catalunya. Aquest pany produïa espurnes en fer colpejar una pedra de sílex contra una bateria de ferro. La seva producció sembla que no era ni tan complexa ni tan cara com el pany de roda, i el seu ús es va anar ampliant al llarg del segle XVII, sobretot en els entorns civils. Les armes privades, sobretot les de caça i lluïment, es van dotar d'aquest prestigiós giny. Només cal contemplar els retrats dels Habsburg espanyols del segle XVII (cardenal infant Ferran, Felip

IV) per comprovar que sovint apareixen acompanyats de les seves estimades escopetes catalanes amb pany miquelet. També es va utilitzar massivament el pany miquelet en les pistoles llargues o curtes, els famosos pedrenyals catalans, que donaven als combatents d'aquest país una singular potència de foc. Doncs bé, aquesta important aportació tecnològica de Catalunya va generar a finals del segle XVII dos tipus de panys que van esdevenir hegemònics. A l'Europa del nord, les aportacions de sistemes de foc més o menys sistematitzats, com ara el pany xapenán, sumades a les aportacions del pany miquelet, van donar lloc al genèricament anomenat pany de sílex, que va esdevenir hegemònic a Anglaterra, França i els països nord-europeus. A la zona sud, a la mediterrània i el nord d'Àfrica, el pany miquelet o d'altres de similars com el pany a la «romana» o a la «florentina» van esdevenir cada cop més perfeccionats i hegemònics. Així, a Catalunya,

el Magrib, Malta, Itàlia, Turquia, etc., el pany Miquelet va ser el més usual fins a quedar arraconat per les innovacions del segle XIX. Al capdavant, però, a finals del segle XVII, i en un lapse de temps curt, la major part de les armes pirolàstiques portàtils van incorporar sistemes de percussió que es basaven en el pany de sílex o en el miquelet. Els fusells també van incorporar aquests tipus de pany.

D'altra banda, els fusells també van suposar una revolució, ja que les dues armes llargues dominants, l'arcabús i el mosquet, van ser substituïdes per un sol tipus d'arma: el fusell. Per tant, en els exèrcits van desaparèixer els arcabussers i els mosqueters, i van deixar pas als fusellers.

Alguns tractadistes argumenten que els arcabussos de canó ratllat van donar lloc a la carrabina de canó ratllat, i que el mosquet de canó llis va donar lloc al mosquet/fusell. Aquesta consideració, tot i que és interessant, és difícilment sostenible amb categoria universal. Certament hi van haver arcabussos ratllats i carrabines ratllades, en general però, i sobretot a Catalunya, es va utilitzar el terme *carrabina* per designar els mosquets o els fusells de cavalleria. Eren més curtes de canó, tot i que dotades de curenya i amb un tub superior al del pedrenyal de dos pams. Al seu torn, i com és sabut, hi ha polisèmia respecte al fusell. En els països de l'Europa del sud, l'arma es denomina *fusell*, que potser deriva de l'italià *fuçile* ('pedra'), mentre que els anglesos van continuar utilitzant el terme *mosquet* per definir aquesta arma llarga. Al capdavant però, a finals del segle XVII, estava tot força unificat, i hi havia una arma llarga, el fusell o mosquet, i diverses armes curtes, la carrabina; de fet un fusell curt i les pistoles llargues o curtes. A banda hi havien les escopetes similars als fusells, però amb uns orígens propis. I totes aquestes armes tenien automatitzats els sistemes de foc, emprant el pany de sílex al nord i centre d'Europa i el pany miquelet a la zona mediterrània. Per tant es donava una reforma de gran abast que

es veuria complementada per altres casuístiques.

La baioneta: el fusell-pica

Diu la llegenda que els defensors de la ciutat de Baiona, un cop esgotades les municions, van lligar ganivets a les puntes de les seves armes de foc i que així va néixer la baioneta. Tanmateix, és molt possible que el nom de l'artefacte derivi de la paraula *beineta* ('funda'). Les baionetes apareixen a finals del segle XVII, i el seu ús s'estandarditza i sistematitza durant la primera dècada del segle XVIII. Les

Arcabussos turcs amb pany miquelet (Museu Militar de Viena).

primeres baionetes eren punyals amb un mànec que s'encastava directament en el canó dels fusells. Aquest sistema, però, amb prou feina va tenir un decenni de vigència, ja que de seguida es va dissenyar l'anomenada baioneta de dolla, que s'ajustava per l'exterior del tub del fusell i que permetia disparar l'arma amb l'artefacte col·locat. Fins i tot el fusell es podia recarregar, tot i que amb més dificultats, amb la baioneta posada.

La baioneta va provocar una nova revolució. El fusell armat amb baioneta es va convertir, també, en una pica, de tal manera que els fusellers van esdevenir piquers. Així, de les tres categories de soldats d'infanteria del segle XVII (arcabussers, mosqueters i piquers) es va passar a una de sola, els fusellers, que combatia en una sola formació. Disparava per atacar o defensar, podia carregar amb la baioneta per endavant i també podia dreçar-les contra les càrregues de cavalleria. Tot plegat va accelerar la revolució militar.

Les unitats d'infanteria es van reorganitzar a partir d'una única

Pany de sílex.

MUSEU NAVAL DE VENÈCIA

Pany miquelet.

MUSEU NAVAL DE VENÈCIA

tipologia de soldats: els fusellers. Així, i a diferència dels antics terços, els regiments comptaven amb un sol tipus de soldat.

Noves formacions

Ben aviat, els militars, i sobretot els suecs, van comprovar que la millor manera d'aprofitar la potència de foc, que subministraven les noves armes, consistia en desplegar els soldats en un ampli front, a fi que el màxim nombre de soldats poguessin disparar a la vegada. Aquesta nova infanteria que lluitava en línia es va denominar «infanteria de línia», i passaria a ser l'estructurant dels exèrcits del segle XVIII. Els antics terços formaven en quadre, solament podien disparar els soldats de les primeres línies i es desaprovitava la capacitat de foc de la unitat. Contràriament, ara, els regiments formaven en formacions allargassades amb tres línies de soldats de gruix. Gairebé tot el regiment podia fer una descàrrega a la vegada. El fet de poder

disparar de manera concentrada era molt important per augmentar la letalitat. Tanmateix, amb tota la innovació i millora que suposava, el fusell era una arma imprecisa. L'interior dels canons no estava ratllat i les bales entraven de manera baldera. En ser la bala força més estreta que el diàmetre del canó sortia rebotant per les parets del tub, i la trajectòria no sempre era rectilínia. Era del tot impossible fer punteria amb precisió. D'altra banda, la relació entre canó i munició feia que la deflagració de la pólvora a l'interior del tub no s'aprofités del tot i que la bala sortís amb relativament poc impuls. Com a conseqüència, la llargada dels trets era limitada. L'abast efectiu de l'arma just podia avaluar-se en uns cent metres, i la punteria a més de cinquanta esdevenia del tot atzarosa. Així, encara que els fusells podien tenir un abast d'uns tres-cents metres, difícilment resultaven letals a més de cent, i rarament precisos a més

de cinquanta. Tot plegat allò més pràctic per assolir resultats era efectuar una descàrrega massiva emprant una gran quantitat d'armes a la vegada. Experiència, d'altra banda, que es derivava de les desenvolupades en el segle anterior.

Pel que fa a la càrrega i recàrrega de les armes és també en aquest moment que es generalitza la millora que suposa el cartutx, una bosseta de paper allargassada a l'extrem de la qual hi havia la bala esfèrica de plom. El procés de càrrega consistia a estripar el cartutx amb les dents i vessar una mica de pólvora a la cassoleta del pany i tancar aquest petit recipient. Tot seguit, el fusell es posava dret i es vessava a l'interior del tub la resta de la pólvora, i tot seguit la bala i el paper per impedir que la bala sortís si hi havia posterior inclinació del fusell. Finalment es comprimia

Bala de canó de 24 lliures de la batalla de Prats de Rei. MUSEU DE PRATS DE REI

tot amb la baqueta. Tanmateix, la introducció del cartutx no va ser ni ràpida ni homogènia, i alguns exèrcits van continuar utilitzant la polvorera amb dosificador de pólvora. També es van utilitzar durant força temps petites polvoreres de pólvora fina per encebar les cassoles amb pólvora de qualitat. Aquests processos de càrrega forçosament s'havien d'efectuar a peu dret. Era gairebé impossible preparar un fusell estant estirat a terra. De tot això se'n van derivar algunes casuístiques, la més important era, precisament, la de combatre drets. En efecte, la imposició d'haver de municionar drets, sumada a la imprecisió, la baixa letalitat i la lenta cadència de foc feien que no valgués la pena lluitar a cobert. Era més pràctic lluitar drets, ja que les possibilitats de rebre un tret eren relativament escasses.

Magranes. Granades de mà. MUSEU NAVAL DE VENÈCIA I MUSEU MILITAR DE VIENA

D'altra banda, el nou sistema de lluita exigia, com mai, ensinistrament i coordinació. Els soldats havien d'assajar a carregar ràpid, disparar a l'ordre i girar correctament a dreta i esquerra. Els tambors, pifres i oboès ajudaven a coordinar els moviments.

Per tal de personalitzar els nous regiments es va desenvolupar de manera fulminant els uniformes. L'equipament dels soldats es va acabar composant de calces, camisa, jupa, corbata, sombrero, mitges i casaca, amb un parell de sabates fortes de triple sola de cuir. El color de la casaca constituïa el fons que ajudava a identificar la unitat; el color dels punys de la casaca, del folre i sovint de la jupa i les mitges constituïa la divisa que combinada amb el fons donava els colors regimentals.

La cavalleria, l'artilleria i les tècniques de fortificació del segle XVIII també van conèixer una evolució. La cavalleria poderosament armada amb pistoles carrabina i espasa va tornar a les tècniques de càrrega amb arma blanca. L'artilleria es va modernitzar i organitzar per a l'actuació en campanya, i la poliorcètica va continuar millorant els preceptes de l'arquitectura abaluartada desplegada d'ençà el segle XVI. De fet, durant la guerra de Successió espanyola les places fortes i els setges van tenir un paper de primer ordre en el descabdellament de les campanyes.

Combats singulars

Els combats entre infanteries van esdevenir complexos. Els oficials havien de calcular molt bé quan donaven l'ordre de foc.

Normalment, els atacants avançaven de pressa, mantenint les línies, i sense córrer, ja que les forces s'havien de reservar per als darrers moments d'enfrontament directe. Normalment, l'avenç es feia seguint el ritme que marcaven els tambors. Quan els atacants estaven a poca distància de l'enemic podien parar i obrir foc, i tot seguit carregar amb la baioneta contra els defensors. No tenien temps de parar-se a recarregar, ja que això facilitava que els defensors els etzibessin descàrregues.

Els defensors, al seu torn, també feien els seus càlculs. Normalment no disparaven quan els atacants estaven gaire lluny. Els oficials miraven de controlar els nervis i esperaven que l'enemic s'acostés almenys a cent metres. Llavors disparaven, tots de cop, per tal de delmar els atacants. El fum de la descàrrega creava automàticament una boirina que mig ocultava els defensors. I això era positiu si els atacants paraven a disparar. Des del moment de la descàrrega, els defensors havien de procedir frenèticament a recarregar. Si ho feien ràpid, podien fer una nova descàrrega a boca de canó quan l'enemic estigués molt a la vora, i si la cosa anava bé podien arremetre contra els atacants amb la baioneta. Tècnicament era possible: si els atacants marxaven a un pas ràpid de 10 km/h, per cobrir els darrers cent metres necessitaven gairebé un minut, i en aquest temps els defensors podien recarregar i tornar a disparar. Decidir quan i com es feia la descàrrega era, doncs, molt important. Certament la letalitat era escassa, però a curta

distància una descàrrega massiva tenia efectes terribles. Rarament s'arribava, però, a escometre directament l'enemic. El més usual era que una tropa d'atac o defensa es desbandés davant d'una decidida acció contrària. És en aquest sentit que el paper de l'oficialitat, la professionalitat i l'entrenament de les tropes esdevenia determinant.

La revolució econòmica i militar catalana

Catalunya va esdevenir un important teatre d'operacions de les guerres de finals del segle XVII i principis del XVIII. És cert que els combats determinants en la història d'Europa es van lliurar a l'entorn del corredor de Flandes, però a Catalunya també hi va haver una activitat continuada.

De fet, la guerra de Separació i els seus epílegs de combats de miquelets van enllaçar amb llargs enfrontaments entre Espanya i França, que van culminar amb la presa de Barcelona per Vendôme l'any 1697. L'efecte d'aquesta continuada conflictivitat va repercutir de manera determinant en les estructures socials i econòmiques de Catalunya, i va desencadenar els prolegòmens d'una revolució industrial que va cavalcar damunt el ram de guerra. La monarquia espanyola de Carles II no solament va introduir la venalitat quant a càrrecs militars, sinó que també va procedir a una sistemàtica política d'«asientos» per tal d'equipar i abastir les tropes. La demanda massiva d'armes i pertrets superava àmpliament les possibilitats del sistema gremial, i és en aquest context que van començar a despuntar burgesos amb un perfil netament industrial capaços de coordinar i gestionar produccions massives. Barcelona es va convertir en una imponent plaça d'armes experimentada en la producció i gestió del ram de la guerra, i amb una nova classe social ascendent vinculada a la producció militar. A la vegada, el desenvolupament de la vinya i les produccions especialitzades d'aiguardent amb destinació als mercats europeus contribuïa al desvetllament del vessant comercial-productiu d'altres sectors de la burgesia. Per dir-ho d'una altra manera:

una nova i poderosa burgesia creixia a l'escalf de les indústries de guerra i de la plaça d'armes de Barcelona, i d'una producció agrària que tenia per objectiu la comercialització de l'aiguardent destinat, en bona part, al consum de les flotes d'Anglaterra i d'Holanda. Aquesta nova burgesia manufacturera, qualitativament diferent a qualsevol cosa que hagués existit abans, va ser la que va decidir optar per un nou escenari, el que ofería la il·lustrada monarquia austriaca i l'espai comercial anglohollandès. És a dir, van triar a favor d'un futur de llibertat i comerç, i en contra del retrògrad model borbònic, un estat totalitari en el qual l'activitat política i econòmica quedava mediatitzada per la depredació de la monarquia.

La revolució política i militar va arribar l'any 1705 amb l'entrada del mateix rei Carles III. Tanmateix, l'aventura era excessivament ambiciosa: col·locar a Madrid un rei de la Corona d'Aragó amb el suport de catalans, portuguesos, protestants anglesos, holandesos i hugonots francesos era realment difícil... i al capdavant l'intent va fracassar. Però potser va ser més determinant en la derrota l'escenari internacional que no el pròpiament generat a la Península Ibèrica.

La revolució política austriacista va venir acompanyada, també, d'una revolució militar. Sovint s'ha dit que Carles III no va confiar en els catalans, ja que no va organitzar unitats militars catalanes. Tal percepció, contínuament repetida per la historiografia catalana, és del tot grollera, i demostra el dèficit estructural que els nostres historiadors tenen sobre temes militars. Carles III va operar de manera genial, va entendre la problemàtica dels catalans, va intuir la potència dels furs i va saber utilitzar perfectament les possibilitats que li ofería aquell país de mísera demografia i que alhora era la base i el centre neuràlgic de la seva política. Entre els anys 1705 i 1713, Carles III va sufragar regiments catalans, reglats professionals d'infanteria i cavalleria. Van ser pocs regiments, òbviament, els que podien subministrar un país que amb prou feines superava el mig

Mortes, segle XVIII.
MUSEU MILITAR DE VIENA

milió d'habitants. Tanmateix, cal tenir present que la guàrdia personal del rei sempre va estar a càrrec del seu regiment d'elit: les Guàrdies Catalanes. D'altra banda, les autoritats catalanes i la monarquia van imposar el que era una autèntica situació de «poble en armes». Això es va assolir a partir de la sistematització de les coroneles, les milícies urbanes, comandades per oficials a sou de la corona i sotmeses a jurisdicció militar. L'altra gran mesura va ser la creació dels Regiments de Muntanya per enquadrar els miquelets. Aquestes temudes unitats van garantir gairebé en tot moment, i mentre la guerra va durar, la seguretat de les fronteres, i van resultar de gran vàlua militar. Carles III va integrar aquests regiments com a força semireglada amb oficials amb patent, uniformada en la mesura del possible i sotmesa a jurisdicció militar. I a tot aquest dispositiu se sumava la institució del sometent. Aquest particular sistema de poble en armes va garantir durant tota la guerra la seguretat de Catalunya com a santuari austriacista. A banda, la noblesa catalana va cobrir amb escreix una imponent quantitat de càrrecs militars, i es va generar, per primera vegada a l'època moderna, una oficialitat experimentada d'alta qualitat.

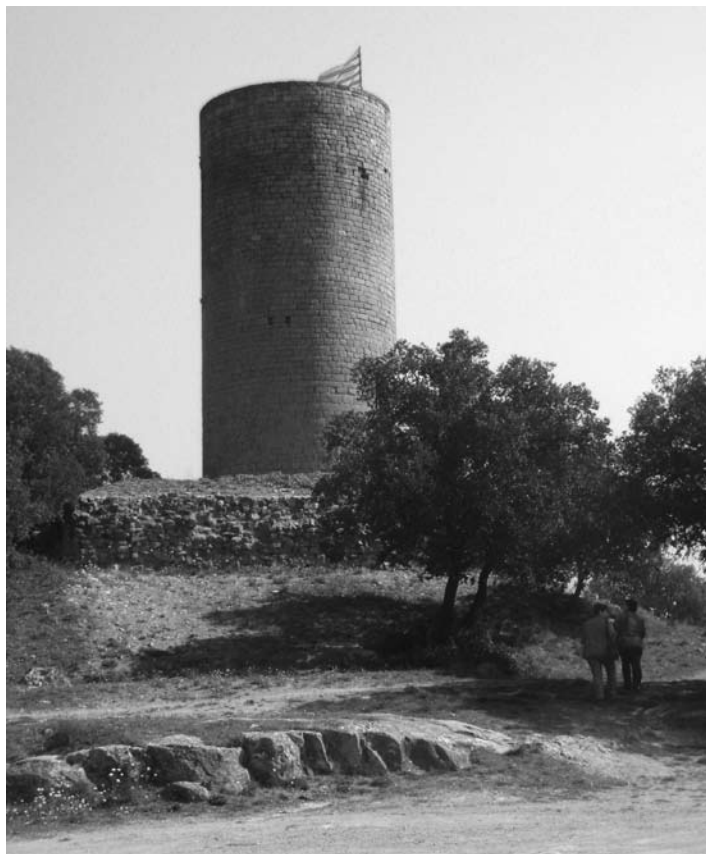
Naturalment, Carles va continuar afavorint el complex militar català i singularment la plaça

d'armes de Barcelona, que al capdavant l'havia situat en el poder. Quan l'escenari europeu va allunyar Carles III dels catalans, a causa principalment de la traïció britànica, la revolució militar i política no va parar. Catalunya va continuar la seva singladura. Carles III va veure amb simpatia com els catalans continuaven fermes en la defensa de la corona, però qualsevol temptativa militar austríaca era inviable tenint en contra la flota britànica.

La revolució del 1713-1714. L'exèrcit català

El juliol de 1713, la Junta de Braços, representació de les Corts, va optar per la resistència en defensa de les llibertats de Catalunya i contra el borbó Felip V. En pocs dies, l'experimentada maquinària militar catalana es va posar en marxa centrada a Barcelona i tot seguit a Cardona, per tal de relançar la producció d'armes i pertrets militars i per tal d'organitzar un nou exèrcit.

L'exèrcit es va formar a partir de nous regiments d'infanteria reglada, unitats potents ben comandades i amb nombrosos efectius en plantilla. Els regiments ja existents es van enquadrar en el nou dispositiu. Tot plegat, a la campanya de 1713-1714 es van desplegar els següents regiments d'infanteria: Diputació, Ciutat, Santa Eulàlia, Sant Narcís, Desemparats, Immaculada Concepció, Roser i Mitjans. Aquestes unitats es van complementar amb un regiment, nodrit per desertors, que va ser enviat de guarnició a Mallorca. La cavalleria va assolir

Torre de la Manresana. Lloc de comandament de l'exèrcit aliat a la batalla de Prats de Rei, l'any 1711.

un especial interès estratègic. Les autoritats catalanes confiaven a poder obrir fronts a l'interior de Catalunya i desenvolupar una guerra mòbil, per la qual cosa esdevenien necessaris els regiments de cavalleria. Els regiments reglats que van actuar van ser els següents: Nebot, de la Fe, Sant Jordi, Sant Miquel, Sant Jaume i Bricfeus. L'artilleria també es va organitzar en una unitat regimental.

Aquests regiments reglats constituïen el nucli, que al seu torn estava suportat per una primera corona d'unitats de miquelets i voluntaris (miquelets de cavalleria), bona part dels quals van actuar a l'exterior de Barcelona. Els regiments i companyies de miquelets i voluntaris eren tropes regulars, en tant que estaven a sou i comptaven amb oficials que disposaven de patent, tal com havia succeït durant la guerra. Els principals regiments van arribar a tenir, fins i tot, uniformitat. Altrament, les autoritats van recórrer també a la

venalitat, i oferien patents a canvi de l'arranjament per part de l'interessat d'una determinada tropa. Els regiments de fusellers de muntanya van ser: Àngel Custodi (Moliner i Rau), Sant Ramon de Penyafort (Amill), Sant Vicenç Ferrer (probablement desdoblats en dos, comandats per Vilar Ferrer un, i Ortiz l'altre), Martirià Massegur i Segimón Torres. Al costat d'aquests regiments s'arregleraven altres unitats més petites: companyies de voluntaris de cavalleria o miquelets. La tendència de les autoritats catalanes era tenir-les totes sota control a partir de l'oportuna expedició de patents i d'un comandament centralitzat a Barcelona o Cardona. Tanmateix també hi van haver unitats improvisades que van actuar amb força autonomia.

Finalment, la tercera corona de forces era la que estava composta per la Coronela de Barcelona i el sometent. La coronela era una milícia urbana ben armada i ensinistrada, organitzada a partir dels gremis. Els seus oficials comptaven amb patent. El sometent era una milícia circumstantial que s'organitzava territorialment en casos extrems, i normalment enquadrada per les autoritats polítiques o militars de la zona.

Paral·lelament es van fer intents prou reeixits per organitzar una petita marina de guerra a Barcelona. A tot això cal sumar uns magnífics comandaments: el General Villarroya que actuava com a General en Cap, i que va comptar amb el suport de generals competents com Bellver o Basset. A l'exterior, la màxima representació institucional, civil i militar la va tenir el coronel Antoni Desvalls Marquès del Poal, que va comandar des de Cardona els exèrcits catalans de l'exterior de Barcelona.

Quan les autoritats militars catalanes van optar per la guerra, estaven convençudes que podien vèncer sense necessitat d'ajuts exteriors o amb independència d'un gir internacional favorable. El complex militar català, malgrat les traïcions (del Diputat Militar, del General Martí, del General Moragues, etc.), es va mostrar com eficaç. Les tropes espanyoles van ser absolutament incapaces de dominar Catalunya. França va haver de posar tota la carn a la graella per tal de poder derrotar els catalans. La guerra la va guanyar França, però també la van perdre els catalans per causes endògenes (pugna entre la Generalitat i el Consell de Cent, pèrdua del comboi de Mallorca, etc.) i per les traïcions esmentades.

L'èxit militar era possible i els catalans van estar a punt d'assolir-lo.

Equipament i organització de les tropes catalanes

La revolució militar que a nivell estructural va conèixer Catalunya entre els anys 1705 i 1714 també es va donar a nivell puntual quant a l'organització de les unitats, equipaments i armament.

Les forces reglades catalanes van ser del tot homologables a d'altres europees. Comptaven amb les seves pròpies tradicions i rituals militars, i estaven sotmeses al codi militar de Carles III. La uniformitat de les forces d'infanteria i cavalleria era molt similar, i estava confeccionada amb robes de bona qualitat, destacant el panyo 24è de les casaques. Els soldats d'infanteria estaven armats amb un fusell. La major part d'aquestes armes devien ser britàniques i

lliurades als catalans al llarg de la guerra. Tanmateix, també hi ha documentats fusells reglamentaris amb pany miquelet. El calibre d'aquestes armes s'aproximava als 18 mm. A banda, disposaven d'una espasa recta i una baioneta que penjava del bridacú (cinturó). Els cartutxos els portaven en una caselina (cartutxera) ventral. Possiblement, en iniciar-se el conflicte, els soldats catalans usaven una petita polvorera amb pólvora de qualitat per encebar la cassoleta. Tanmateix, a finals del conflicte desapareix el rastre d'aquesta peça, la qual cosa indica l'ús generalitzat de cartutxos. Tot plegat demostra una superioritat tècnica respecte a les forces franceses i espanyoles que van utilitzar polvoreres en comptes de cartutxos durant bona part del conflicte. Igualment, cal destacar que, a diferència de les catalanes, les forces espanyoles van trigar a incorporar la baioneta de dolla i van mantenir baionetes d'encast durant la primera fase de la guerra. També hi ha altres detalls que indiquen que els equipaments catalans estaven en punta tecnològica, com ara els sabres de granader, documentats en les comandes catalanes i que trigarien a generalitzar-se a Europa. També es documenta de manera precoç entre els catalans l'ús de motxilles, que ja les utilitzaven en els primers anys de la guerra. Contràriament, els exèrcits francesos encara trigarien dècades a incorporar aquesta peça de manera reglamentària. Pel que fa a les unitats de cavalleria i dragons, el seu equipament era perfectament homologable al d'altres exèrcits europeus. En referència a l'artilleria, els catalans van comptar amb bons fonedors, com l'extraordinari Pere Ribot, que va produir algunes de les peces europees més emblemàtiques del segle XVIII.

La infanteria lleugera

Les principals i més singulars aportacions catalanes es van donar en el desenvolupament de la infanteria lleugera: els fusellers de muntanya. Pel que sembla, els miquelets van sorgir dels terços d'almogàvers que es van improvisar en la guerra de Separació l'any 1641. Aviat van

passar a denominar-se «miquelets», sense que se sàpiga ben bé l'origen del mot. Alguns autors el relacionen amb Miquelot de Prats, organitzador de les tropes dels Borja; altres el relacionen amb el pany miquelet. Així, el seu nom podria estar relacionat amb l'ús d'armes amb pany miquelet, tot i que també podria ser a l'inrevés, és a dir, que el pany miquelet prengué el nom per a l'ús que en feien aquestes singulars i ferotges tropes d'infanteria. La darrera etapa la guerra de Separació va derivar en una guerra de Miquelets, quan aquests tipus de tropes, al servei de França o Espanya, es van enfrontar llargament en la Catalunya interior. El rei de França va ser el primer en aprofitar els miquelets i en enquadrar-los en unitats regulars que es van fer servir abastament en la repressió dels hugonots a Occitània. També es van utilitzar, però, en les guerres de frontera de Catalunya i generals, com Noailles (pare i fill) van excel·lir en la utilització d'aquestes tropes.

Carles III, seguint l'exemple dels francesos, va procedir a militaritzar-los i fer-ne unitats d'elit especialitzades en la defensa i control de les terres catalanes. Així van néixer els denominats regiments de «fusellers de muntanya», que tenien plantilles lleugerament inferiors a les d'infanteria reglada. Els seus coronels i capitans comptaven amb patent, però el seu sou era inferior al dels oficials d'infanteria reglada.

Pel que fa a l'uniforme dels miquelets cal assenyalar que era més auster que el d'infanteria. Portaven camisa i al damunt un geleco, o jupa sense mànigues. Les calces eren molt amples i portaven calsilles per protegir les cames. El calçat usual eren les espadenyes. La prenda principal era el gambeto, més lleuger i sense tanta volada com la casaca. Al cap portaven el característic tricorni. La uniformitat es manifestava principalment en el color de fons del gambeto i en la divisa de les gires d'aquesta peça, tot i que el geleco o camisola i les calces també podien denotar uniformitat. Portaven polvorera; no sembla que utilitzessin cartutxos. La polvorera devia

Soldat del regiment de la Diputació (Recreació miquelets de Catalunya).

ser més pràctica per a aquestes tropes lleugeres. En una bossa de cuir hi portaven pedres de sílex, bales, draps i atuells diversos. I en altres bosses, aliments (pa, cansalada, embotits, etc.), mudes i espadenyes de recanvi. L'armament es composava de fusell o escopeta. Pel que sembla l'escopeta era d'allò més usual i era l'arma pròpia dels miquelets. Era molt més lleugera que el fusell. Normalment eren armes molt ben equilibrades i molt ben fetes. El canó tenia menys calibre i per tant pesava menys, i l'encep de fusta també estava reduït al mínim. La resultant era una magnífica i ergonòmica arma que podia pesar un quilo menys que un fusell normal. Les escopetes catalanes estaven dotades amb pany miquelet, amb tots els mecanismes a l'exterior. Això era apreciat per aquests sol-

lats professionals, ja que en tot moment es podia constatar l'estat dels mecanismes de l'arma. A banda, els miquelets portaven, usualment, una xarpa amb un parell de pistoles que es podien utilitzar amb rapidesa. Eren pistoles d'un pam de canó, amb pany miquelet i puny de pom. El calibre de l'escopeta rondava els 16 mm i era similar al de les pistoles, tot plegat solament gastaven un mateix tipus de calibre. Finalment, l'armament es complementava amb una baioneta, que també podia muntar-se a l'escopeta, o bé una daga. No portaven ni espasa ni sabret. Els miquelets, doncs, gaudien d'una gran potència de foc.

Aquestes tropes coneixien perfectament el territori. Tenien capacitat per desplaçar-se a gran velocitat per terrenys escabrosos i podien efectuar llargues marxes sense menjar. Tenien gran iniciativa, coneixien perfectament les possibilitats de les seves armes i gaudien d'una extraordinària punteria. Es podien desplegar en

guerrilla, efectuar emboscades, missions de descoberta, cobrir retirades i efectuar cops de mà. Eren quelcom similar, com indica el seu primer nom del 1641, al que els almogàvers havien estat a l'edat mitjana. Curiosament, com els almogàvers, utilitzaven el corn marí com a instrument per transmetre ordres.

Aquestes tropes que només tenien paral·lel en tropes de muntanya croates, i en els «rifles» nord-americans de la guerra d'Independència, van donar lloc a la infanteria lleugera europea que va proliferar a partir de la segona meitat del segle XVIII.

La revolució oblidada

Un aparell estatal decidit; una societat amb una revolució industrial en marxa; una potent indústria militar; uns generals competents; una oficialitat de màxima qualitat; soldats experimentats, amb iniciativa i ben armats, i un poble en armes defensant les seves constitucions... En definitiva una temible maquinària bèl·lica. Això va ser la Catalunya dels anys 1705 al 1714.

L'extraordinària gesta que van protagonitzar els catalans a principis del segle XVIII, lluitant contra règims totalitaris i propiciant sistemes polítics il·lustrats, liberalitzants i comercials, va quedar extirpada de la memòria pels vencedors, que durant decennis van tremolar només de pensar en la revolta catalana. Catalunya va ser durament reprimida, i l'epopeia va caure en l'oblit. A finals del segle XIX es va recuperar una part de la memòria de la revolució política i militar. Des de llavors, però, pocs han estat els avenços. Una historiografia grollera ha maldat en presentar l'absolutisme borbònic com un espai de progrés enfront el medievalisme català, i l'epopeia ha estat desposseïda de totes les seves originals components militars... La recuperació d'aquest singular període encara és, a hores d'ara, una tasca pendent.

Francesc Xavier Hernández Cardona
Historiador

* Les fotografies d'aquest article són de l'arxiu F. X. Hernández Cardona.